

Bárdos Judit: *Álomgyár?*

Gervai András: *Állami álomgyár. Film, politika, társadalom.* Uránia Ismeretterjesztő alapítvány - L'Harmattan Kiadó, Budapest 2017. 348 o, 3450 Ft.

Miért tiltották be 1947-ben Szóts István *Ének a búzamezőkről* című filmjét? Mert Rákosi a körmenet képsoránál tüntetőleg elhagyta a vetítőtermet. (Miután 1943-ban Szóts azért nem kapott forgatási engedélyt a Filmkamarától, mert az első világháborús történetben egy magyar és egy orosz katona kezét fogott volna a forgatókönyv szerint.) Miért utasították telefonon Radványi Gézát 1948-ban, hogy vonja vissza a *Valahol Európában* a velencei filmfesztiválról? Szerepe volt-e mindkettőben Balázs Bélának (az elsőben művészeti tanácsadó, a másodikban az egyik forgatókönyvíró volt)? A szerző pontosan utánanézett a tényeknek, a párton belüli viszályoknak, a "kulturharcnak" 1945-től kezdve, a fordulat éve és a filmszakma államosítása után történetekig, a filmszakma állami és pártvezetőinek szerepéig és a cenzúra történetéig. Mikor, ki, hogyan foglalt állást a bonyolult engedélyeztetési eljárás során? A könyv legérdekesebb esszéinek tárgya tehát éppen nem az államosított filmgyártás „álmogyár” jellege, hanem ellenkezőleg, a cím ironikus: hogyan foszlottak szét a rendezők álmai hol a forgatókönyv vitája, hol a kész film engedélyezési eljárása során. 1953 után a belpolitikai enyhülés hatása a filmgyártásban is érződött. Fábri Zoltán, Makk Károly is elkezdhette pályáját. Azután következett a megtorlás a filmszakmában (1956-1963).

Egy másik kiemelkedő esszé a pártállam filmimportjáról szól. Volt korszak, amikor alig vettek nyugati filmet, például az *Aranypolgárt*, Pasolinit, Viscontit, Bergmant, Godard-ot sem, és a bőséges kelet-európai (szovjet, lengyel, cseh) kínálatba nem tartozott bele sok jelentős új hullámos kelet-európai film (Skolimowski, Chytilová, Makavejev). Sokszor a nyugat-európai és amerikai filmeket csak jelentős késéssel vették meg. Ennek nem mindig volt közvetlen politikai oka. Néha csak ekkor vált megfizethetővé a film, máskor az is előfordult, hogy a rendező nem akarta eladni filmjeit szocialista országoknak (Kubrick). Olykor azzal próbálták ezt valamelyest kompenzálni, hogy a korlátozott nyilvánosság számára levetítették a nehezen átengedhető vagy megszerzhető alkotásokat. Emlékszünk: csak este, csak késő este, csak a Filmmúzeumban.

Három színészportré van a kötetben. Ezek a szociálpszichológiai szempontot emelik ki. Pontosán elemzik, milyen karaktertípusok megjelenítését teszi lehetővé egy színészi alkat. Bessenyei Ferenc a hatalom képviselőjeként emberséges (Szemes Mihály: *Kölyök*), mulatságos (Máriássy: *Fügefalevél*), másutt *Dúvad* (Fábri). Kállai Ferenc néha hivatalnok,

bürokrata, másutt démoni közéleti figura. *A tanúban* (Bacsó Péter) és a *Szépek és bolondokban* (Szász Péter) felejthetetlenül játssza a kisembert. Sinkovits Imre hol naiv, lelkes balek, hol hős, hol áldozat (Fábri: *Életjel, Két félidő a pokolban*), hol „alkalmazkodóművész”, kedves, link tizedes (Keleti Márton: *A tizedes meg a többiek*). Máskor munkáskáder (Herskó: *Párbeszéd*), másutt komikus, megint másutt groteszk figura (Örkény Tótékjának filmváltozatában).

„A magyar zsidóság ábrázolása” című blokk egyik alkotóeleme a korábban a „Zsidó sorsok magyar filmen” című kötetben megjelent interjú, melyet a szerző Bikácsy Gergellyel, Herskó Jánossal, Kovács Andrással, Lengyel Lászlóval és Simó Sándorral készített, s ebben nagyon fontos dolgokra kérdezett rá. Miért nem ábrázolják magyar filmen az antiszemitékat? Miért nem volt magyar ellenállás? Melyek Déry filmadaptációinak rejtett zsidó vonatkozásai? Elemzi a *Sorstalanságot* (Koltai Lajos) és részletesebben azt, milyen képet fest a magyar zsidó sorsról Szabó István (különösen *A napfény íze* című filmben).

Érdekes így összegyűjtve olvasni a korábban már megjelent írásokat, melyeket újabb interjúk és a stúdiókról, alapítványokról, a filmgyárak végnapjairól készült dokumentumok egészítenek ki (az utóbbi e kötet számára készült), azaz bepillantást nyerünk abba is, mi történt a magyar filmben a rendszerváltás után. A film és a politika, a film és a hatalom viszonya: sok-sok szempontból megvilágítva.

Élet és irodalom, 2018.augusztus 31. 20. o.